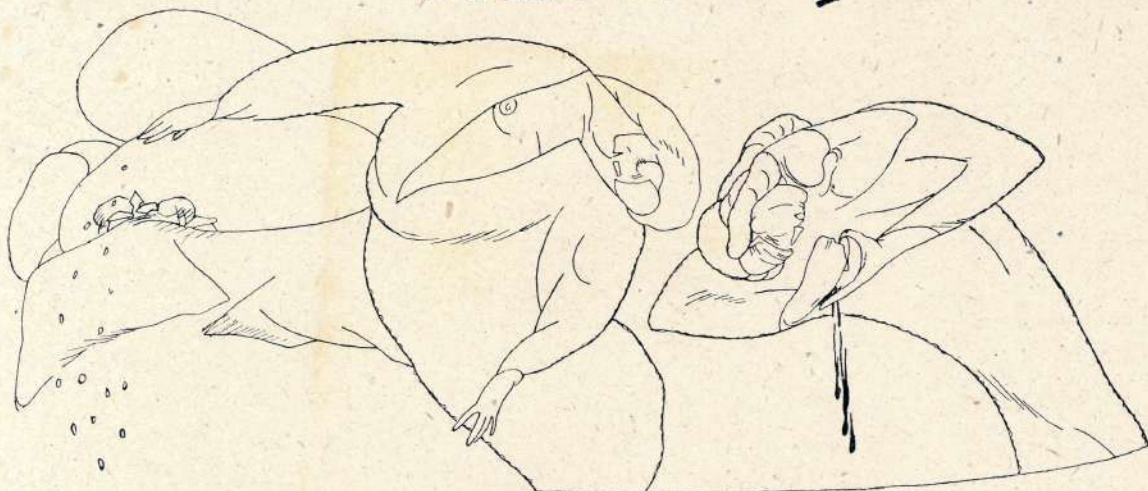

znanstveni

† DR. ANTON MAHNIČ.

»... credidit et zelum Dei habuit, et Deum, qui fecit omnia, fideliter adoravit.«

(Iz cerkv. molitev za umirajoče.)

Dne 14. decembra 1920 je umrl v Zagrebu mož, ki je z vso odločnostjo začel pred kakimi 40 leti staviti temelje naše kulturne sedanjosti. Pomen njegovega delovanja je tako dalekosežen na vseh poljih javnega življenja Slovencev, da se ga mora tudi leposlovni »Dom in Svet« spomniti, ko je odšel od nas.

Zunanja zgodovina njegovega življenja je na kratko ta-le: Rodil se je 14. septembra 1850 v Kobdilju, občina Št. Danijel na Krasu na Goriškem kot sin kmečkih staršev. Gimnazijo in semenišče je študiral v Gorici in bil 30. avgusta 1874 posvečen v duhovnika; nato je postal prefekt v knezoškofijskem deškem semenišču v Gorici in l. 1880 profesor bogoslovja istotam; predaval je sv. pismo novega zakona. 30. novembra 1896 je bil imenovan za škofa na otoku Krku ter zasedel svojo stolico 25. marca 1897. Škof krški je ostal do svoje smrti. Po razpadu Avstrije so bili otoki njegove škofije zasedeni po Italijanih; radi svoje neustrašenosti, s katero se je postavil v bran za pravice slovanskega prebivalstva in cerkve ter si ni pustil v tem oziru ukazovati od novih gospodov, je bil odpeljan v Rim, kjer je poleg duševnih muk preстал tudi mnogo telesno, kar je še bolj izpodkopalo njegovo že prej slabotno zdravje. Po dolgotrajnih posredovanjih pri italijanski vladi je bil leta 1920 vendarle izpuščen, svoje škofije pa vseeno ni več videl. Odšel je v Jugoslavijo, da si popravi svoje zdravje, a je tu umrl kot gost nadškofa v Zagrebu.

Obsežnejša kot povest zunanjih dogodkov njegovega življenja pa je povest njegovega kulturnega delovanja med Slovenci in Hrvati. Svoje velepomembno kulturno delo je začel s peresom, najprej v »Slovincu«, potem pa v lastnem glasilu »Rimski Katolik«. Lotil se je z načelne strani vseh panog kulturnega življenja in se posluževal pri tem vseh literarnih sredstev, ki so mu bila na razpolago. Sadovi njegovega dela so se kmalu začeli kazati na vseh poljih javnega življenja od literature preko znanosti in časnikarstva do politike. Temelj novi dobi političnega razvoja Slovencev je bil položen l. 1892 s I. katoliškim shodom. Sledila je politična in gospodarska reorganizacija katoliških Slovencev, ustanovilo se je prvo katoliško akademsko društvo »Danica«, dijakom je dal Mahnič lastno glasilo »Zora«, po njegovi pobudi se je ustanovila znanstvena Leonova družba v Ljubljani; kdor v teh smereh pregleda razvoj do danes, bo videl, kakó ogromnega pomena je bilo Mahničevo pionirsko delo.

Ko je kot škof krški prišel med Hrvate in mu je bilo direktno sodelovanje v domovini vsaj precej otežkočeno, če ne več ali manj onemogočeno (bilo pa tudi že ni več nujno, ker je bilo vzgojenih že zadosti izvežbanih moči na vseh poljih), je začel po istem načinu, kakor nekdanj doma, delo med Hrvati. Katoliške akademične organizacije s svojim glasilom »Luč«, hrvatska pučka stranka, hrvatska Leonova družba v Senju žalujejo danes za njim kot svojim duševnim očetom. Pokret pa je začel, podobno kot doma z »Rimskim Katolikom«, doli s »Hrvatsko Stražo«. Delo pa je bilo mnogo težavnije, ker je bilo še manj predpogojev za to kot pa v Gorici. Ustanoviti je moral celo lastno tiskarno »Kurykta« na Krku.

Na svojem novem kulturno in politično precej eksponiranem mestu pa je Mahnič opetovano do-

kazal, da je poleg zavednega katoličana tudi velik narodnjak. Dokazal je to najprej v boju za pravice hrvatskega jezika v šoli, ki ga je izvojeval po triletni borbi l. 1908 v prid hrvaščine. Dokazal je to z borbo za glagolsko bogoslužje in s sistematičnim delom za izboljšanje izobrazbe glagoljaške duhovščine, kateri je ustanovil znanstveno podlago s »Staroslovansko Akademijo« na Krku. Dokazal je to s svojim nastopom za majsko deklaracijo. Dokazal pa tudi s svojim odločnim obnašanjem o priliki italijanske okupacije svoje škofije, s katerim si je nakopal prežnanstvo in bržkone tudi prežgodnjo smrt.

Kako resno je pojmoval zedinjenje Jugoslovancev, nam pričajo besede iz enega njegovih članikov iz časa borbe za samostojnost, ki še danes veljajo v polnem obsegu in bi bilo prav, če bi se jih zavedla vsa jugoslovanska javnost: »Naši računi nas bodo privedli samo takrat do pozitivnega rezultata, če se v zavesti tega dejstva (germanske ekspanzivnosti na vzhod) prenehamo cepiti in se vsi brez razlike strnemo proti skupnemu sovražniku, kajti kakorkoli bi se sicer ločili po svojih nazorih, imamo le vsi eno skupno domovino. Stari kristjani so bok o bok s pogani prelivali kri za rimsko državo, čeprav jih je nepremostljiv prepad delil od njih. Sovražnik dobro vé, kako pospešuje njegovo delo izvajanje načela: Divide et impera! Z neslogo in cepljenjem mu prihajamo nasproti in mu pomagamo pri njegovih namerah; s tem vršimo posel grobokopov lastne domovine in lastne bodočnosti.«

Tudi »Dom in Svet« je v svojih začetkih v nekem oziru dete Mahničevih idej. Mahničev način kritike umetnosti in literarnih proizvodov mu je bil skozi dolga leta vodilno načelo; zato je tem bolj dolžnost, da se ga naš list, ki je stopil medtem že v zrelo moško dobo, spomni kot se z ljubeznijo spominjamo dragih učiteljev iz mladostnih let.

MAHNIČ – SLOVENSKI LISTKAR.

DR. I. PREGELJ.

Listkarstvo je slovstvo, ki ga beleži zgodovinar slovstva pod posebnim poglavjem. Razvilo se je iz novejšega evropskega časopisja kot slovstvo pod črto v posebne vrste slog in se kot tako razvijalo in uveljavljalo ob časovno leposlovje (E. Sue, A. Dumas) in ob starejši francosko-angleški esej (Montaigne, Macaulay). Listkarsko leposlovje je služilo knjigotržnim namenom: vezalo je naročnike in odjemalce lista. Listkarski esej pa je služil predvsem neprisiljenemu razpravljanju dnevno zanimajočih vprašanj vsakere vrste, je bil torej poljudni, lagodno zgovorni (kozeristični) in duhapolni (l'esprit), duhoviti razgled po slovstvu, umetnosti, okusu in modi, deloma s prav jakim humorističnim, satiričnim in polemičnim podzvo-

kom: vseskozi krepko orožje v boju za dnevno važna vprašanja v rokah gotovih pisateljskih »problematičnih narav« in idejnoneustaljenih razdobij, ko se je slovstvo uslužilo časovnim dogodkom v zmislu »političnih« slovstev (Mlada Nemška, L. Börne, H. Heine). Baš iz listkarskega pisateljevanja so zrastle sijajnosti imen: Saint-Beuve, Carlyle, Gottschall, Harden i. dr. Baš listkarsko slovstvo je neskončne važnosti za raziskovatelja po kulturni zgodovini, ker je kot izrazito časovno slovstvo prava zakladnica snovi za spoznavanje okusa in duše v dobi in občinstvu, pa najsi je zdaj časovni ključni roman (Samarov i. p.), zdaj polemična invektivna proti gotovi kulturni osebnosti ali ideji, zdaj groteskna satira, zavratnooster dovtip, persiflaža, paradija ali celo časnikarska politična in osebnostna nesramnost. Meje, kje prehaja listkarstvo v okvir lepe umetnosti, slovstva in slovstvene zgodovine, določuje estetika. Termine časovno senzacionalnih listkarskih enot pa beleži zgodovina narodove politike in kulture, iz katere potem neposredno zajema in obliči pravi umetnik v svojih zgodovinskih, socialnih in kulturnih umetniških vrstah, v drami in romanu.

Zgodovinskega in slovstvenokritičnega pregleda o slovenskem listku še nimamo. Kar imamo, je gola bibliografičnost v Glaserju in Šlebingerju. Izrazito v luči listkarstva je mimogrede razmotril Jurčičev in Kersnikov podlistek Prijatelj. To je pa tudi vse. Zato ni lahko izreči o kateremkoli slovenskem listkarju končnoveljavne ocene. Opaziti je sicer že davno pred rojstvom slovenskih političnih dnevnikov (Slovenski Narod. Slovenec, Edinost) gotove vrste slovenskega listkarstva v dopisništvu Novic i. dr. Ta prvi potopisni (M. Verne) listek je povzročil in rodil klasičnost Levstikovega »Popotovanja« in Erjavčeve rahle satire. S Stritarjem in po njem, ki ni le stvaritelj naše klasične, poljudne abstraktne proze, pa se je javil že odločno okus tujega feljtona bodisi v raznih pismih (Pisma iz Rusije, Pisma iz Zagreba, Listi iz Italije itd.), bodisi v neprisiljeni poljudni esejistiki (Ogrinec, Erjavce) »obrazov«, pogovorov (Stritar) in celo listkarske satire (Levstik, Stritar). Po rojstvu slovenskega političnega časopisja so se v široko in dolgo poslužili Levstik-Stritarjevih oblikovnih pridobitev podlistkarji Slov. Naroda, Slovenca i. p. in ustvarili nekaj tipike (periodičnost n. pr. Nedeljskih pisem i. p.) v življenju slovenskega feljtona, kateremu je podleгал celo sijajni epik v Jurčiču in vzrastel nekaj klasičar v Baptisti-Kersniku.

Iz te tradicije je razvil svoj svojstveni in čudovito senzacijski listkarski glas veliki popularizator katoliške misli na slovanskem jugu — kladivar dr. Mahnič. Pojavil se je sploh kot člankar in listkar. Vzrastel pa je oblikovno naravnost iz Stritarjevih jezikovnih in stilističnih pridobitev in je to posredno sam priznal, ocenjujoč velike književne zasluge svojega učitelja (Dvanajst večerov str. 143 sl.), kateremu je vzrastel kot srdit in kolerično-enoten grajalec. Mahnič je sicer nastopil, razliku-